

„Fiat piscis!” – „Fiat pax!”

Adalékok Forgách Zsigmond 1611. évi erdélyi hadjáratának
utótörténetéhez

Mohácsi Endre

Bár a XVII. század első felének hajdúiról és a hozzájuk kötődő eseményekről számos munka készült,¹ mégis a mai napig vannak „fehér foltok”, mostoháiban feldolgozott témák e téren. Gondoljunk csak például az 1607–1608. évi második hajdúfelkelésre, amelyet történelmi fontossága ellenére a történelemkönyvek alig vagy talán nem is említenek. Így esett választásom nagylúcei Dóczy András életének és működésének² feldolgozására doktori dolgozatom keretében. Dóczy András élénk levelezést folytatott Thurzó György nádorral és Forgách Zsigmond felső-magyarországi főkapitánnyal. A családi levéltár más értékes dokumentumokat is őriz. Dóczy életének vizsgálata során fedeztem fel, hogy szatmári főkapitányi időszakából számos levele megmaradt, köztük Forgách Zsigmond 1611. évi hadjáratával kapcsolatosak is. E levelek vizsgálata során fontosnak találtam egy kis kitérőt tennem kifejezetten e téma irányába.

Báthory Gábor³ erdélyi fejedelemmé választása 1608-ban sokak ellenszenvét váltotta ki. Sokan szerették volna, ha a Bocskai István⁴ által kijelölt Homonnai Drugeth Bálint⁵ viszi tovább Erdély ügyeit a már kiegyengetett úton. Voltak olyanok is, akik Erdélyt újra a Magyar Királyság részeként üdvözölték volna. A józanabb gondolkodók viszont tudták, hogy Erdély visszaszerzése a török fenyegetés miatt még hiú ábránd. Ezért az ifjú Báthory Gábor feltűnésének Bocskai mellett Kassán 1605-ben,⁶ aztán 1608-ban a fejedelemjelöltek között kifejezetten pozitív hatása volt a politikai életre. Megvolt rá az esély, hogy a gazdag, katolikus és méltán nagyhírű Báthory sarj jobban képviseli a Királyi Magyarország érdekeit Erdélyben. Csakhogy Báthory politikája nem váltotta be

¹ Lásd többek között Rácz István, Nagy László, Takáts Sándor vonatkozó munkái (RÁ CZ 1969., NAGY 1986., TAKÁ TS 1979.). A hadjáratról utoljára VÖRÖS 2011. foglalkozott. A témának számos kutatója akadt. Az elmúlt néhány évben szervezett történelmi rendezvényen több előadás hangzott el, melyek a nagyközönség előtt tarták fel a legújabb kutatási eredményeket; így például 2006-ban a Nyírbátorban megrendezett „Báthoriak kora (a Báthoriak és Európa)” címmel vagy 2008-ban a szintén Nyírbátorban, illetve Debrecenben szervezett „Báthory Gábor és kora” c. konferenciák alkalmával.

² Dóczy András megítélésére jellemző, ahogyan Szekfű Gyula Bethlen Gábor című történelmi tanulmányában ír: „Dóczy András képe történetírásunkba teljesen úgy került, ahogyan legnagyobb ellenségei akkoriban lerajzolták, így Szilágyi Sándornál, Erdélyország története 2. 117. l. [SZILÁGYI 1866.]: Dóczy «egyike ez idők legaljasabb jellemeinek»; történetírásunk az ítéletet minden kritika nélkül átvette tőle. Vö. Gindely: Okmánytár Bethlen Gábor fejedelem uralkodása történetéhez, 1896. 10. l. [GINDELY 1890.]” (SZEK FÜ 1983. 262.)

³ Somlyófi Báthory Gábor (1589–1613) Erdély fejedelme 1608–1613-ban.

⁴ Bocskai István (1557–1606) Bihar vármegye főispánja, Erdély fejedelme 1605–1606-ban.

⁵ Homonnai Drugeth Bálint (1577–1609) Zemplén vármegye főispánja, majd Bocskai egyik tábornoka.

⁶ Nevelőapja, ecsedi Báthori István (1555–1605) országbíró küldte Kassára Bocskai mellé álláspontja kifejezéséül, és ez az ifjú Gábornak hasznára válhatott a politikai gyakorlatban.

a hozzáfűzött reményeket sem Erdélyben, sem a Magyar Királyságban. Fejedelmi széke már 1610-ben megrendült: az erdélyi főurak egy csoportja merényletet tervezett ellene. A sikertelen akció ellenére érezhető volt Báthory Gábor hatalmának ingatag volta. 1610 decemberében elég erősnek érezvén magát, megtámadta és elűzte a Habsburg-párti havasalföldi vajdát, Radult,⁷ de a területeket a török intésére fel kellett adnia, és onnan ki kellett vonulnia. A vajda címet mégis felvette, és meg is tartotta élete végéig. A Habsburg uralkodóban, II. Mátyásban⁸ egy ideje érlelődött a gondolat Báthory megbüntetésére. Forgách Zsigmond⁹ felső-magyarországi főkapitány unszolására 1611. június végén engedélyt adott egy Erdély elleni gyors hadjáratra. A terv az volt, hogy a trónját visszakövetelő Radul keletről, Forgách pedig nyugatról tör be Erdély területére, és Báthoryt harapófogóba zárva kényszerítik döntő csatára. Hogy nem így történt, az a hajdúk megbízhatatlansága mellett a hibásan megítélt erdélyi közhangulat miatt is lehetett. Báthory kivágva magát a végzetes kelepceből – török segítséggel –, üldözöttből üldözővé lett. A magyarországi had és vezére 1611 szeptemberében kelet felé menekülve csak nagy nehezen vergődött vissza a Főkapitányság központjába, Kassára. A békeség pontjairól csak december végén Tokajban tudtak megállapodni.

1611. november 19-én érkezett meg Forgách Zsigmond vert serege Kassára. Csöndben voltak be felhajtás és ünneplés nélkül. Minek is ünnepeltek volna, hiszen a visszatérést csupán a sereg fele érte meg. Nem látszottak katonáknak, mert a havasokban töltött október és november a július végén útnak indult seregnak metszően hideg volt, még fegyverzetüket is eldobálták a menekülés alatt. A főkapitány hadának nagy részével nem az ellenség végzett, hanem a fagy és az éhség. A korabeli hírek szerint a megvert és eltévedt sereg vezérével az élen lovaik húsán és máján élt.¹⁰ Jelentéktelen dolognak tűnhet, de akár igaz volt, akár nem, adalék lehet a történészek számára ahhoz, hogyan is élhette meg a sereg a vészterhes napokat.

Forgách Zsigmond a török csapatok érkezésének hírére seregével már szeptemberben elhagyta Törcsvárnál Erdélyt. Hogy mi történhetett velük ekkor, nem igazán tudjuk. Az eddig feltárt források hallgatnak róla. Talán beismerték maguknak azokat a hibákat, amelyek e szegényteljes vereséghez vezettek. A kutatók számára érdekes lehet, hogy a hadjáratról – a rendelkezésre álló források tanúsága szerint – egymás között sem beszéltek, pedig még pár hónapig biztosan kísértették őket a rossz emlékek. Néhány elszólással mégis találkozunk, ami bizonyítja, hogy a „bolyongások” még elevenen éltek emlékezetükben. Szerencsés megmenekülésük után az első dolguk a béke helyreállítása volt, nem értek rá sebeiket nyalogatni.

A következőkben azt vizsgáltam meg, hogy milyen körülmények vezettek ehhez a kiegyezéshez, és hogyan alakult az élet a tokaji béke megkötése után. Vizsgálódásom elsősorban a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára E 196 sz. fondján alapul, amely Thurzó György¹¹ és Dóczy András¹² levelezését tartalmazza. A téma természetesen megköveteli a további kutatásokat, így – reményeink szerint – az idő előrehaladtával más releváns fondok is feldolgozásra kerülhetnek.

⁷ Radul Serban (?–1620) Havasalföld fejedelme X. Radu néven 1602 augusztusa és 1610 decembere, illetve 1611 júniusa és szeptembere között.

⁸ II. Mátyás (1557–1619) Habsburg házi főherceg, 1608-tól Magyarország, 1611-től Csehország királya, 1612-től Német-Római császár.

⁹ Forgách Zsigmond (1565–1621) 1606-tól országbíró, 1611-től felső-magyarországi főkapitány, Szabolcs, Sáros, Nógrád vármegye főispánja, 1618-tól nádor.

¹⁰ Többek között Szepesi Laczkó Máté, Hídvégi Mikó Ferenc, Tatrosy György történetírók feljegyzései után legendává vált az eset. Forgáchék levelezéséből igazolhatjuk ezeket a „rágalmakat”.

¹¹ Bethlenfalvi Thurzó György (1567–1616) Árva vármegye örökös főispánja, 1609-től haláláig nádor.

¹² Nagylúcsei Dóczy András (?–1621) 1610-től szatmári főkapitány, 1618-tól felső-magyarországi főkapitány

A hadjárat, amelyhez Forgách Zsigmond és Dóczy András oly sok reményt fűzött, elbukott. Thurzó György bölcsen már szeptember végén felvette a kapcsolatot Báthory Gáborral a békekötés reményében. Báthory Gábornak – aki először sértetten bosszút forralt – meg kellett elégednie azzal, hogy hajdúseregét Szatmár vármegyébe küldte „áttelelni”. *„Immár meg írtam vala az levelet Nag[ság]odnak, hogy juta új hírem, hogy az hajdúság itt közöböttünk meg telepedvén itt akarna telelni. Mely ha így lenne minemű és mely nagy hasznot szerezhetnének ez darab földnek Na[gysá]god bölcsen megítélheti...”*¹³ – írta Dóczy András kissé negatív felhanggal. Amiről írt, az komoly terhet jelentett az itt élők számára. Ráadásul a fejedelem semmilyen büntetést nem helyezett kilátásba kicsapongó hajdúinak, akik szabadon garázdálkodhattak a hátuk mögött Erdély győztes urával: *„Jöllehet itt ez helyben csendességben vagyunk de az Szamos két fele rakva hajdúval, eléggé dúlnak, Praedálnak, mely az Vármegyénknék felette nagy kárára, romlására vagyon.”*¹⁴ A békére éppen annyira áhítoztak Szabolcs, Szatmár és Bereg lakosai, ahogy Forgách és Dóczy serege elveszve a havasokban az igazi élelemre, és épp olyan elkeseredett felkiáltással mondták; „Fiat pax!” (Legyen béke!), ahogyan Forgách Zsigmond jezsuita papja pénteken a lómájra: „Fiat piscis!” (Legyen hal!).

A hajdúvitézekkel már Bocskai Istvánnak meggyült a baja, ebben a helyzetben pedig – abszolút győztesnek érezvén magukat – teljesen ellenőrizhetetlenné váltak. Olyannyira, hogy már nemesi birtokokat is komolyan veszélyeztettek. Ez a helyzet túl azon, hogy a fejedelem erejére és hatalmára jellemző, már Erdélyben is komoly problémává vált. Az erdélyi rendek az októberi kolozsvári országgyűlésen kérték Báthoryt a dolgok rendezésére, mert jobbágyaik – akik a hajdúk mellett harcoltak – nem akartak visszatérni falvaikba, így a munka leállt és az adót sem tudták beszedni tőlük (SZILÁGYI 1880. 209.). Márpedig az országgyűlés gyalogok kiállítására és a portára menő kövek költségére a megszokott tíz forint helyett most kapunként két forinttal többet ajánlott meg (SZILÁGYI 1880. 209.).

A vereség ellenére Forgách és Dóczy serege a hajdú garázdálkodások miatt újra harcolni akart, többekben felmerült a gondolat, hogy tarthatatlan helyzetükön a hajdúk elleni fegyveres fellépéssel segíthetnének. Thurzó György nádor kétségbeesetten írta november 14-én feleségének, Czobor Erzsébetnek, hogy *„Azoknak egy cseppnyire sem kellenék az békesség, csak az mint Czobor¹⁵ uram is, fiam ír. Forgách uram pennig annál szörnyebben ír. Én pedig immár az békességnek tractátusához kezdettem. Ha pedig Forgách uram mégis örüli és kívánja az ló húst és búdosást, ám lássa; én felkelek, és Isten velem levén, haza megyek.”* (ZICHY 1876. 298.) Az újabb harcokra gondolni alaptalan volt. Igaz, hogy október végén Nagy András¹⁶ hajdúival és török segédsapataival Kálló mellett vereséget szenvedett Széchy Tamás¹⁷ szendrői kapitány és királyi főasztalnokmester felmentő seregétől,¹⁸ azonban a hajdúk katonai fölényét még ideig-óráig sem tudták volna megtörni. A visszatért katonák számottevő része inkább saját siralmas helyzetén próbált javítani. November 24-től több bejegyzés található Kassa város jegyzőkönyveiben a hazatért katonák és kiszolgálók vagy családjuk által beadott kérvényekről: *„Az Hostati szekeresek az kik Forgáts Sigmond ö Nag[yóság]ával voltak, az kiknek mind lovok, szekerek, szerszámok oda veszett könyörögnek valami segítségért az ő nagy kárvallásokért. Az mi illendő meg elégetetnek számot vetvén addig gabonát adnak cub[ulus].¹⁹ I. mindennek.”* Vagy: *„Nagy Ferenc az szabad városok drabantja Erdélyből*

¹³ MNL OL E 196 fasc. 63. no. 10.

¹⁴ MNL OL E 196 fasc. 62. no. 4.

¹⁵ Czoborszentmihályi Czobor Mihály (1570 körül – 1617) költő, katona, Thurzó György nádor sógora.

¹⁶ Miskolci Nagy András (?–1612) hajdúgenerális.

¹⁷ Rimaszécsi Szécsy Tamás (?–1618)

¹⁸ Thurzó György előrelátóan szeptember 19-én a vár megerősítésére küldte Bosnyák Tamást katonáival Kállóba.

¹⁹ Mértékegység, magyarul köböl.

meg jövén, hol a gyalogját és mindenitől megfosztatván kéri egy ruhára való segítséget és az legényeknek hó pénzt.” Továbbá: „Az város darabantinak felségi az kiknek az urok oda marat, könyörögnek, hogy adasson az N[emes] T[anács] búzát nekik is, mint az több meg jött darabontoknak.”²⁰ A helyzet komolyságáról mindent elárul, hogy Dóczy András nem merté vállalni a Szatmár várában rekedt Cesare Gallo²¹ és Kis Lukács²² biztonságos Kassára utaztatását: „Írja, hogy Cesar és Kis Lukács uramékat ki bocsássam, de itt az hajdúk mind különben cselekszenek, mert itt mind környöskörül vadnak, dúlnak, fosztanak, praedálnak, kóborolnak, sőt soha Nag[ság]odnak annyi gonoszt írni nem tudunk, kivel iszonyatosbat nem cselekesznek, és noha mi azt nem hirdettjük, hogy Cesar Gaal és Kis Lukács Uramék elmenni igyekeznének, de ők azt magok is amint meg tuggyák gondolni, és igen vigyáznak”.²³ Bár a fejedelem a Szamos két partját adta telelni a hajdúknak, ők szinte az egész vármegyében portyáztak. A kisebb nemesi kúriák is célpontok lettek, ezért aki tehette nagyobb erősségekbe vonult, hogy átvészelve családjával a vészterhes időket. Dóczy András, aki szemtanúja volt Szatmár várában a kiszolgáltatott tömegek szenvedésének, panaszkolta is Thurzó Györgynek a lehetetlen helyzetet: „Kérem azon Istenért Nagodat provideáljon és találjon azon módot ezeknek szabadságokban, mert ezek úgy annyira el nyomorottanak miattok, hogy lehetelen dolog, hogy nagyobb ínség lehessen, mint ezeken mostan vagyon. Ilyen téli időben házokon kívül feleségestől, gyermekestől búdosnak. Mind házok, marhájok, jóságok hajdú kézben vagyon, semmivel nem bírnak, vadnak és sírnak magok itt nagy romlásban.”²⁴

Kihasználva fölényüket a hajdúseregek még attól sem riadnak vissza, hogy városokat sarcoljanak meg. Premessy Gáspár²⁵ levelét Dóczy András felháborodásában elküldte a nádornak bizonyítván sanyarú helyzetüket: „Köszönetem és magam ajánlása után Isten sok jókat adjon. Némethi bírák és polgár uraim az én irásimon látom, hogy semmit nem attok. De bizonynal elhidyétek azt, hogy a marhátokkal bántatom meg, s magatokkal is. Hanem mingyárt hozzatok tizen négy köből lisztet. Húsz köből zabot, egy mentének való posztót, húsz csizmákat jókat. Borsot sáfrányt, gyömbéret, szekfűvet elegendőt. Egy pulhákot²⁶ jót tokostul. Húsz róka bőrt, nyolc szalonnát. Ezek mindjárt meg legyenek mert másképpen gondolok felőletek. Egy még gyołcsot is hozzatok. Csak álomnak ne véljétek irásomat, mert jó szerencsém ne legyen ha bosszút nem állok. Az marhátokon telelek ki. Isten veletek. Datum in oppido Gyarmat Anno Domini 1611.”²⁷

A hajdúk erőszakoskodásainak hamar meg lett az eredménye. Dóczy András leveleiben két nevet említ ezekben a napokban, akik a hajdúk által veszítették életüket. Dóczy kéri Thurzó Györgyöt, hogy megtorolhassa a sérelmeket: „Vármegye Deliberatioján²⁸ azt végezze, hogy én is itt az hajdú rabok között, kik itt vadnak egyet meg ölessek, sőt az (várbeliek és) Vármegye én általam könyörög Nag[ság]odnak azon, hogy Kállóban, Tokajban, Kassán, ahol hajdú rabok volnának demonstratiot tevén Parancsolna egyet egyet meg öletni, és hogy ez ártatlan vérontásért Báthory Gábort őt magát requiráltatván. Végezné el, hogy Premesit eő magát öletné meg érette, hogy ez féle sok gyilkosság evvel is jobban el ne áradna. Mivel az szegény Kende Mártonnak jóságos,

²⁰ Archív Mesta Košice 172. p. és 179. p.

²¹ Cesare Gallo (?-?) császári követ, tolmács.

²² Kis Lukács (?-?) kamarai pénztárnok és fizetőember.

²³ MNL OL E 196 fasc. 63. no. 9.

²⁴ MNL OL E 196 fasc. 63. no. 11.

²⁵ Premessy Gáspárról keveset tudunk. Szilassy János hajdúkapitány alatt harcolt és 1608-ban Báthory Gábor Szilágy vármegyében adományozott birtokot neki.

²⁶ Lengyel eredetű kézi lőfegyver.

²⁷ MNL OL E 196 fasc. 63. no. 10.

²⁸ Deliberatio = tanácskozás.

Nemes embernek gyalázatos halála füstben mene és büntetlen marada, ha ez is büntetlen marad, annál inkább semmi félelmek nem lévén, iszonyúbb kegyetlenségeket cselekszenek rajtok, hogy azért az többi tanuljanak rajta.”²⁹

Szinte a végsőzóra jött létre az egyezség. December 21. és 27. között Thurzó György nádor Tokajban fogadta Báthory Gábort, Erdély fejedelmét. A béke pontjai és szövege egyszerű, sallangmentes. Mindkét fél egyik legfontosabb érdeke volt, hogy a hajdúsághoz – önként vagy kényszerítve – csatlakozott jobbágyok visszatérjenek lakóhelyükre, és folytassák munkájukat. Az elrabolt javak, elhajtott marhák kerüljenek vissza eredeti tulajdonosukhoz. Fontos pont volt az is, hogy a háborúság ideje alatt elkövetett emberöléseket és más büntetteket vizsgálják ki mindkét részről, és az ügyek „vádlottjait” büntessék meg. Az utolsó – igazából a legfontosabb – megállapodás, hogy a „fegyver letéssék”. Eljött tehát a várva várt békeség, amelyre annyian áhítottak. Maga Thurzó György nagy meglepetéssel nyugtázta feleségének írt levelében a „Pax” létrejöttét: „...bizonyos, ha békeségre nem hoztam volna az dolgot, ez az egész föld elhasznált volna ő fölségétül mind a Frátraíg. Az Úr Isten kezében lévén az fejedelemnek is szíve, megesmérteti vele, hogy nem keveset szolgálván ő fölségének és házammak, jól cselekedtem, Isten segítségébül, hogy egyességre és csendességre hoztam ez dolgot.” (ZICHY 1876. 300.)

A valóságban azonban nem sok minden változott meg. Mintha a hallá „változtatott” lómáját izlelgették volna nyelvükkel, arra gondolva, hogy ez csak lómáj. A helyzetről így tudósított a nádornak Dóczy András szatmári főkapitány január 7-én: „...az indutiak³⁰ végben mentenek jól vagyon, de Nag[y]sá[j]od megbocsássa azok az indutiak csak az Tiszántúl való földnek használnak, mivel-hogy itt mostan is az hajdúk insolentiája³¹ semmit nem szünik, sőt napról napra környülöttünk lévén dúlnak, fosztnak, prédálnak. Eő fel[sé]gének mostan is az indutiák alatt három öreg asztagit³² cséplettek el és két zab asztagit Királydarócson és Dobrában dézsmákat és mindenféle jövedelmeket ők exigálták³³ az jószágokban és egyéb sok istentelenségeket cselekednek naponként, kik miatt hogy lehessenek állandók az indutiák nem gondolhatom...”³⁴

A megvizsgált források alapján azt gondolom, hogy ebben az időben még Báthory Gábor fejedelem sem tudott hatni hajdúira, akik szemmel láthatóan semmibe vettek minden parancsot: „Ezen órában juta meg Ukityevics Péter Ecsedből mondván, hogy Báthori ez jövendő héten indul meg Ecsedből Erdélyben, mivel két hét múlva gyűlésük leszön, és ugyan ott az Ecsed előtt találtak meg elpredált lovokat és ezüstös kargiokat, Premessi is ott Ecsedben lévén, kinek meg is parancsolta, hogy meg adgia de semmi nem költ benne. Annak felette Kállay Miklós, hogy Báthorival ki ment Ecsedből szánon, ebből találta lovát egy hajdú alatt, kinek szemtől szemben meg hatta Báthori, hogy meg adja Káll[a]ynak³⁵ az lovat, de ugyan nem atta. Premessi is ez napokban ártatlanul ölt volt meg egy szöcsöt, kiről találtak meg Báthorit hogy büntetlen el ne szenvedje de csak ez lött az válasz, hogy Premessi adgia meg az Díjat úgymint [...] 40 az feleségének és az asszony is legyen contenta³⁶. Ilyen szép effectusi³⁷ vadnak az mostani confederationak...”³⁸

²⁹ MNL OL E 196 fasc. 61. no. 13.

³⁰ Indutia = fegyverszünet.

³¹ Insolentia = arcátlanság.

³² Asztag = a szabad ég alatt ház alakra összerakott gabonakévék.

³³ Exigo = behajt, megkövetel.

³⁴ MNL OL E 196 fasc. 57. no. 12.

³⁵ Kállay Miklós (?-?)

³⁶ Contenta = megelégedett.

³⁷ Effectus = eredmény, siker.

³⁸ MNL OL E 196 fasc. 58. no. 4.

A fejedelem Tokajból ecsedi birtokára ment, és néhány hétig ott tartózkodott. Az ott élő nemesség egy része jó lehetőségeket látott önös érdekei megvalósítására. Ráadásul úgy tűnt, hogy Báthory mellé pártolt a szerencse: hatalma egyre nőtt. Nem is feledkezett meg Dóczy András közölni Thurzó Györggyel, kik is ezek az urak: „...beszélük szolgálaim kik Ecsedben voltak, hogy mostan látván az emberek, hogy minden dolgok jól succedál³⁹ az Báthori pártján levőknek, sokkal többen udvarolnak mostan Báthorinak Ecsedben, hogy semmint annak előtte az ide való feő emberek közől, Kállay Miklós, Újlaki Ferenc és Kende Miklós és többen sokan mostan löttek oda való szolgálák Urunknak eő felgének nagy kárával, és mivel itt igen kicsiny Praesidium⁴⁰ vagyon ha valami tumultus⁴¹ lenne (kitől Isten irgalmazzon) igen kevesen lennének kik meg állanak immár az Saárt.”⁴²

Lehet tehát, hogy a békesség nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, de azért voltak előnyei. A vármegyék törvény szerint járhattak el a kóborló hajdúkkal: „Elhatározatott a megye határozatával, hogy mivel ezidőszerint sok kóbor hajdu szerte jár e megyében nem tudni milyen gonosz szándéktól vezérelve, a Szamos révein a falvak, mezővárosok gondosan őrködjenek, hogy az ilyesfajta kóbor és gyanús, a réveken átkelni szándékozó hajdukat 100 forint büntetés alatt elfogni, a királyi várőrség Szatmár várában levő kapitányának átadni tartoznak.”⁴³ Persze az ilyen próbálkozások nem bizonyultak túl nagy segítségnek, és a helyzet nem sokat javult. Thurzó György azon levele, melyben kéri a fejedelmet, hogy az elhunyt Sennyei Miklós özvegye és árvái számára az elvett jószágait a tokaji fegyverszünet értelmében szolgáltatassák vissza, már április 17-én kelt (GÉRESI 1887. 79.).

Így az olyan nagyon áhított békére még várni kellett. Báthory Gábor visszatért Erdélybe, és Brassó hódoltatásához fogott. Itthon pedig csak reménykedhettek sorsuk jobbra fordulásában. A hazatért urak emlékezetében még elevenen éltek szenvedéseik, de pozitívan néztek a jövő elébe: „Nagodnak panaszolhathatom, hogy igen rossz egészségben vagyok, vagyon egy egész hete, hogy betegeskedem, inkább hiszem, hogy az jó ló hús pecsenyék folytatják gyomromat de talán az Úr Isten még ebből az nyavajából ki gyógyít Nagod szolgálatjára.”⁴⁴

Irodalom

GÉRESI 1887.

A Nagy-Károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. IV. kötet. A család megbízásából kiadja Károlyi Tibor; sajtó alá rendezte Géresi Kálmán. Kocsi Nyomda, Budapest 1887.

GINDELY 1890.

Gindely Antal: Okmánytár Bethlen Gábor fejedelem uralkodása történetéhez. Athenaeum, Budapest 1890.

NAGY 1986.

Nagy László: Hajdúvitézek. Kossuth kiadó, Budapest 1986.

RÁCZ 1969.

Rácz István: A hajdúk a XVII. században. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen 1969.

³⁹ Succedál = sikerül.

⁴⁰ Praesidium = védelem.

⁴¹ Tumultus = felkelés, lázadás.

⁴² MNL OL E 196 fasc. 58. no. 5.

⁴³ SzSzBML IV.a 501/a. 339.folio

⁴⁴ MNL OL E196 fasc. 59. no. 8.

SZEKFŰ 1983.

Szegfű Gyula: Bethlen Gábor. Helikon, Budapest 1983.

SZILÁGYI 1866.

Szilágyi Sándor: Erdélyország története tekintettel művelődésére. Heckenast, Pest 1866.

SZILÁGYI 1880.

Erdélyi országgyűlési emlékek: Történeti bevezetésekkel. [Monumenta comitialia Regni Transylvaniae.] VI. kötet. Szerk. Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Hivatala, Budapest 1880.

TAKÁTS 1979.

Takáts Sándor: Bajvívó magyarok. Móra Ferenc Kiadó, Budapest 1979.

VÖRÖS 2011.

Vörös Péter: Forgách Zsigmond erdélyi expedíciója 1611-ben. *Hadtörténelmi Közlemények* 124. évfolyam 2011. szeptember 3. szám. 864–887.

ZICHY 1876.

Bethlenfalvi Thurzó György gróf levelei nejéhez, Czobor-Szent-Mihályi Czobor Erzsébethez. Szerk. Zichy Edmund. Athenaeum, Budapest 1876.

MOHÁCSI Endre

Jósa András Múzeum

H–4401 Nyíregyháza

Pf. 57

e-mail: mohacsiendre@gmail.com

Fiat Piscis! Fiat Pax!

Some data on the consequences of the Transylvanian campaign of Zsigmond Forgách in 1611

Election of Gábor (Gabriel) Báthory as the prince of Transylvania in 1609 provoked serious repugnance from a part of nobility. There were members of the elite whose preference would had been Bálint Homonnai Drugeth, named by István Bocskai as his successor, who would continue the old way of ruling Transylvania. The young magnate who was brought up as Catholic, promised to rule Transylvania according to his religion – peacefully. When he decided to seize the throne of Wallachia and occupied it with his troops in December 1610, he drew on to himself the anger of both the royal court in Vienna and the Ottoman government. Self-assured revenge campaign of the Hungarian forces against Báthory and his army started in July 1611. In the course of the campaign, troops of Zsigmond Forgách and András Dóczy were forced to flee. The army leaving Transylvania at Törösvár in a hurry lost its way for several times and suffered of starvation in the hardly passable alps. After that a gossiping spread according to which the people of Zsigmond Forgách ate even their horses just to save themselves. It was then that their army chaplain said his famous words: “Fiat Piscis”, that is to say, “Let it be fish”, when on Friday, a fish-day they had no choice but to eat horse meat.

Endre MOHÁCSI

Jósa András Museum

H-4401 Nyíregyháza

Pf. 57

e-mail: mohacsiendre@gmail.com